

Η ΒΡΕΤΑΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΖΗΤΗΜΑ (1950-1955)*

Ιωάννης Δ. Στεφανίδης

*Καθηγητής Διπλωματικής Ιστορίας
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Η στάση της κυβέρνησης των Εργατικών, 1945-’49

Το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου φάνηκε να ανοίγει ένα νέο κεφάλαιο στις σχέσεις της Κύπρου με τη Βρετανία. Εκ πρώτης όψεως, η άνοδος του Εργατικού Κόμματος στην εξουσία θα ανέμενε κανείς να οδηγήσει, το λιγότερο, σε μια αναθεώρηση της βρετανικής αποικιακής πολιτικής. Τυπικά, οι υποθέσεις της μεγαλονήσου αποτελούσαν συναρμοδιότητα του Foreign και του Colonial Office. Όταν, λοιπόν, τον Σεπτέμβριο του 1945, ο έλληνας αντιβασιλιάς, αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός, έθεσε ανεπίσημα το θέμα της παραχώρησης της Κύπρου στην Ελλάδα, το Foreign Office, όπως και ο βρετανός πρεσβευτής στην Αθήνα Reginald Leeper, αλλά και, πρόσκαιρα, ο υπουργός Εξωτερικών Ernest Bevin φάνηκαν να αντιμετωπίζουν θετικά την ιδέα για μακροπρόθεσμους πολιτικούς λόγους. Αρνητικά αντέδρασε το Colonial Office, με το επιχείρημα ότι ενδεχόμενη παραχώρηση μιας αποικίας του στέμματος θα δημιουργούσε αρνητικό προηγούμενο. Καταλυτική, ωστόσο, υπήρξε η παρέμβαση του αυτοκρατορικού Γενικού Επιτελείου (Chiefs of Staff). Οι ανώτατοι στρατιωτικοί διατύπωσαν το λεγόμενο στρατηγικό επιχείρημα που θα παρέμενε στον πυρήνα της βρετανικής πολιτικής και την επόμενη δεκαετία:

* Η εισήγηση βασίζεται στη μονογραφία του συγγραφέα *Isle of Discord: Nationalism, Imperialism and the Making of the Cyprus Problem*, London and New York: Hurst & Company - New York University Press, 1999.

«Η Κύπρος, υποστήριξαν, ήταν το μοναδικό έδαφος στη Μέση Ανατολή όπου η Βρετανία ασκούσε πλήρη κυριαρχικά δικαιώματα χωρίς συμβατικές δεσμεύσεις· αυτό της επέτρεπε να αναπτύξει και να εκμεταλλευτεί τις στρατηγικές δυνατότητες του νησιού οποτεδήποτε το επιθυμούσε, σε καιρό ειρήνης ή πολέμου· τα συμφέροντα αυτά υπαγόρευαν τη διατήρηση της βρετανικής κυριαρχίας· ακόμη και με κίνδυνο να αυξηθεί η αναταραχή στο νησί και να υπάρξει δυσμενής αντίδραση στην Ελλάδα».

Είναι γεγονός ότι και στους κόλπους του Εργατικού Κόμματος υπήρχε η άποψη ότι ορισμένα, τουλάχιστον αποικιακά εδάφη όφειλαν να παραμείνουν στους κόλπους της αυτοκρατορίας. Συγκεκριμένα, η «δεξαμενή σκέψης» του κόμματος για αποικιακά ζητήματα, το Fabian Colonial Bureau, διατύπωσε την έννοια της «στρατηγικής αποικίας» ως ένα προπύργιο αναγκαίο για τη διαφύλαξη των αυτοκρατορικών αρτηριών επικοινωνίας. Σε κείμενό του που κυκλοφόρησε τον Οκτώβριο του 1945, ο φορέας αυτός αναγνώριζε:

«Η συνταγματική ιστορία της Μάλτας, του Γιβραλτάρ και της Κύπρου αποτυπώνει τη δυσκολία να αποφασίσει κανείς ποια όρια πρέπει να επιβληθούν στον λαό που επιτυγχάνει υπεύθυνη αυτοκυβέρνηση όταν πρέπει να εξυπηρετηθούν οι στρατηγικές ανάγκες της Αυτοκρατορίας».

Πάντως, τόσο το Colonial Office όσο και το Fabian Colonial Bureau εισηγήθηκαν να ληφθούν εγκαίρως οικονομικά και συνταγματικά κίνητρα, ως αντίδοτο στο αίτημα της εθνικής αυτοδιάθεσης.

Τον Σεπτέμβριο του 1946, ο Bevin δήλωσε ότι η κυβέρνηση των Εργατικών δεν αντιμετώπιζε το ενδεχόμενο αλλαγής στο καθεστώς της Κύπρου. Τον επόμενο χρόνο, ο πρωθυπουργός Clement Attlee συμφώνησε να διατηρηθεί η Κύπρος σαν ασφαλές «στήριγμα» στη Μέση Ανατολή. Την ίδια εποχή, η κυβέρνησή του προωθούσε την ανεξαρτησία της ινδικής υποπτείου και ερχόταν αντιμέτωπη με τις κατηγορίες των Συντηρητικών ότι ήταν έτοιμη να «βουλιάξει την Αυτοκρατορία». Δεν έλειψαν, ωστόσο, και οι Κασσάνδρες προς την αντίθετη κατεύθυνση. Τον Νοέμβριο του 1947, ο Sir Oliver Harvey, βοηθός υφυπουργός στο Foreign Office, προειδοποιούσε:

«Όταν οι Έλληνες στην απελπισία τους στραφούν στις μεθόδους των Ιρλανδών, των Εβραίων, των Ινδών και των Αιγυπτίων, τότε, υποπτεύομαι, ο βρετανικός λαός θα εξεγερθεί και θα εξαναγκάσει την Κυβέρνηση να εκκενώσει την Κύπρο».

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ

Κλείνοντας τη θύρα στην αλλαγή κυριαρχίας, η κυβέρνηση των Εργατικών πρόσφερε σύνταγμα στην Κύπρο που πορευόταν χωρίς καταστατικό χάρτη από την εποχή των «Οκτωβριανών» του 1931. Σύμφωνα με τον Attlee, η ανάπτυξη πολιτικής ζωής σε συνταγματικά πλαίσια και μια γεύση υπεύθυνης διακυβέρνησης θα ευνοούσε τον σχηματισμό πολιτικών κομμάτων «με βάση την εσωτερική πολιτική, οικονομική και κοινωνική ζωή» και έτσι θα αποσπούσε τους Κυπρίους «από την παραίτηση του ελληνικού εθνικισμού». Ωστόσο, το Λονδίνο άφησε να χαθούν δεκαεννέα πολύτιμοι μήνες (Οκτώβριος 1946 - Μάιος 1948), προτού παρουσιάσει στον λαό της αποικίας το σχέδιο συντάγματος που θα έμενε στην ιστορία με το όνομα του νέου κυβερνήτη, λόρδου Winster. Η υπόσχεση συνταγματικής εξέλιξης συνοδεύτηκε από ένα δεκαετές αναπτυξιακό πρόγραμμα το οποίο προέβλεπε τη διάθεση £18 εκατομμυρίων μέχρι το 1955. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι δαπάνες για στρατιωτικούς σκοπούς στην Κύπρο κλιμακώθηκαν από £1,45 εκατομμύρια το 1950 σε £6,73 εκ. το 1954 και £10,10 εκ. το 1955, ξεπερνώντας το 10% του ΑΕΠ της αποικίας – γεγονός που ανταποκρίνεται στο λεγόμενο «στρατιγικό επιχείρημα» υπέρ της κατοχής της μεγαλονήσου.

Η ατελέσφορη αναθεώρηση

Το «Σύνταγμα Winster» απορρίφθηκε από τους Έλληνες Κυπρίους – πρώτα από την Εθναρχία και, μεταγενέστερα, από το Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζομένου Λαού. Στα τέλη του 1949, με πρωτοβουλία των κομμουνιστών, ξεκίνησαν οι πιέσεις προκειμένου το αίτημα της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα να καταστεί διεθνές ζήτημα. Οι Βρετανοί θορυβήθηκαν, χωρίς να εξαγάγουν τα ορθότερα συμπεράσματα. Η άποψη του εκάστοτε κυβερνήτη της αποικίας (Wright, Armitage) ήταν ότι η κίνηση υπέρ της ένωσης οφειλόταν πρωτίστως σε υποκίνηση και μηχανορραφίες έξωθεν. Ως θεραπεία πρότειναν την επίσημη και δημόσια επίδειξη αυστηρής και σταθερής στάσης, καθώς και την προληπτική άσκηση διπλωματικής πίεσης στην Αθήνα. Μάλιστα τότε, αλλά και στο μέλλον, το Λονδίνο θα επιχειρούσε να εκμαιεύσει τη στήριξη του αμερικανικού παράγοντα, εκμεταλλευόμενο στο έπακρο τον ρόλο του ΑΚΕΛ, του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας και των φερέφωνων του σοβιετικού συνασπισμού τα οποία, αμέσως μετά τη λήξη του ελληνικού εμφυλίου πολέμου, επιδίδονταν σε εκστρατεία προπαγάνδας κατά του αποικιακού καθεστώτος και υπέρ της ένωσης.

Στις συνθήκες εκείνες, ο βρετανός πρεσβευτής στην Αθήνα Sir Clifford Norton υποστήριξε αλλαγή πλεύσης. «Η τράπουλα είναι υπερβολικά σημαδεμένη εις βάρος μας», έγραψε γι' αυτό, θα ήταν χρήσιμη μια ήπια δήλωση τύπου «διακήρυξης Balfour» που δεν θα απέκλειε μελλοντική αναθεώρηση της βρετανικής πολιτικής. Παραπονέθηκε, επίσης, για έλλειψη οδηγιών και αποσπασματική προσέγγιση, υποβάλλοντας αίτημα για τη σύσταση διπηρεσιακής επιτροπής. Με τις απόψεις του Norton συντάχθηκε ο επικεφαλής του Southern Department στο Foreign Office, ο Sir Anthony Rumbold, ο οποίος εισηγήθηκε στον Bevin, στις 16 Δεκεμβρίου 1949: Η διατήρηση της βρετανικής κυριαρχίας θα απέβαινε όλο και πιο δύσκολη ήταν πιθανό ένα βίαιο ξέσπασμα όπως το 1931 μόνο έγκυρο ήταν το στρατηγικό επιχείρημα του Γενικού Επιτελείου, αλλά και αυτό «έμπαζε νερά» διότι η προσφορά της Αθήνας για βάσεις και διευκολύνσεις θα μπορούσε να συνομολογηθεί ως αδιάρρηκτη σύμβαση ενδεχομένως, μια διπηρεσιακή επανεξέταση του ζητήματος να αποκάλυπτε ότι «η παραχώρηση της Κύπρου στην Ελλάδα το νωρίτερο θα ήταν όχι μόνον η πιο δίκαιη αλλά και η πιο πρόσφορη λύση» διαφορετικά, δεν απέμενε παρά η επιβολή αυστηρών μέτρων καταστολής και η αποδοχή των συνεπειών στις σχέσεις με την Ελλάδα.

Η εισήγηση για νέα προσέγγιση του Κυπριακού από το Foreign και το Colonial Office έγινε δεκτή. Στο μεταξύ, ο Norton ενημερώθηκε ότι έπρεπε να θεωρείται «αξιωματική» η διατήρηση πλήρους κυριαρχίας στην Κύπρο και δεν έπρεπε να δημιουργούνται ελπίδες στους Έλληνες η βρετανική συμπεριφορά όφειλε να δείχνει ότι κάθε ελληνική αναφορά στο ζήτημα κινδύνευε να εξαντλήσει την υπομονή των Βρετανών τέλος, το Λονδίνο δήλωσε αποφασισμένο να αγνοήσει το Δημοψήφισμα που διοργάνωσε η Εθναρχία, στις 15 Ιανουαρίου 1950.

Η κοινή μελέτη Foreign και Colonial Office υποβλήθηκε τον Απρίλιο του 1950. Στα επιχειρήματα υπέρ της παραχώρησης της Κύπρου συγκαταλέγονταν η ανακούφιση από τα διοικητικά και οικονομικά βάρη, ιδίως σε περίπτωση εξέγερσης, η ενίσχυση των δεσμών με την Ελλάδα και η αποτροπή ανεπιθύμητων επικρίσεων στο διεθνές πεδίο. Ο αντίλογος περιλάμβανε την αντίθεση τουρκοκυπριακής μειονότητας, την ενδεχόμενη αντίδραση της Τουρκίας, το πλήγμα για την αξιοπιστία της Βρετανίας ως μεγάλης δύναμης στη Μέση Ανατολή («μια ακόμα εκδήλωση προϋούσας αδυναμίας, έστω και αν συνοδεύεται από τη διατήρηση όλων των αναγκών στρατηγικών διευκολύνσεων»), η πικρή εμπειρία με την Αίγυπτο, το ενδεχόμενο να επικρατήσει στην Ελλάδα ένα κομμουνιστικό ή ακραία εθνικιστικό καθεστώς τέλος, ανομολόγητα, όφειλε να ληφθεί υπόψη η κριτική του Συντηρητικού Κόμματος, που είχε βγει ενισχυμένο από τις εκλογές του Φεβρουαρίου 1950.

Για μια ακόμα φορά, η συζήτηση έκλεισε με έκθεση του Γενικού Επιτελείου, που υποβλήθηκε τον Ιούνιο του 1950. Αν και ασαφές ως προς τις στρατηγικές ανάγκες της Βρετανίας, που συχνά ανάγονταν στο απροσδιόριστο μέλλον, το κείμενο έκανε λόγο για «ελευθερία στάθμευσης σε καιρό ειρήνης εκείνου του μέρους από τις Βρετανικές Δυνάμεις Μέσης Ανατολής που μπορεί να κριθεί αναγκαίο, σε οποιαδήποτε στιγμή, για να αντιμετωπιστεί η στρατηγική κατάσταση». Αναφερόταν, επίσης, το «δικαίωμα να αναπτυχθούν τα αεροδρόμια που είναι αναγκαία για την υποστήριξη της συμμαχικής στρατηγικής». Πάνω απ' όλα, οι επιτελείς τόνιζαν τη διαφύλαξη της βρετανικής θέσης στη Μέση Ανατολή: Ακόμα και μια υπόσχεση αναθεώρησης της κατάστασης στο μέλλον, υποστήριξαν, απλώς θα ενθάρρυνε περαιτέρω ανατρεπτικές δραστηριότητες στη μεγαλόνησο και θα αποθάρρυνε τους συμμάχους της Βρετανίας στη Μέση Ανατολή, «θα επηρέαζε σοβαρά τις σχέσεις με την Τουρκία», ίσως δε και με τις Ηνωμένες Πολιτείες. Τα επιχειρήματα αυτά δεν ικανοποίησαν τους αρμοδίους στο Foreign Office. Ο Rumbold σχολίασε ότι η έκθεση των στρατιωτικών δεν εξέθετε την πραγματική στρατηγική αξία του νησιού αλλά αποτελούσε «ένα φλογερό δοκίμιο για να κρατήσουμε την Κύπρο». Ωστόσο, δεν υπήρχαν περιθώρια αντίδρασης. Από τη μεριά του Colonial Office, η Mary Fisher σχολίασε: «Πρέπει να δεχθούμε τη μοίρα μας να παραμείνουμε κατά βάση δύναμη κατοχής» στη μεγαλόνησο.

Η ΒΡΕΤΑΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΖΗΤΗΜΑ 1950-1955

Έναν, περίπου, χρόνο αργότερα, το Λονδίνο έγινε αποδέκτης του ενδιαφέροντος της Αθήνας να συζητηθεί το Κυπριακό εμπιστευτικά μεταξύ των δύο κυβερνήσεων. Συγκεκριμένα, η κυβέρνηση του Σοφοκλή Βενιζέλου πρότεινε την παραχώρηση της μεγαλονήσου με αντάλλαγμα βάσεις οπουδήποτε στο ελληνικό έδαφος ή, εναλλακτικά, μια υπόσχεση ότι το ζήτημα θα διευθετηθεί με βάση την αρχή της αυτοδιάθεσης, όταν το επιτρέψουν οι διεθνείς περιστάσεις. Τη συζήτηση τερατίωσε ο διάδοχος του Bevin στο Foreign Office, Herbert Morrison, στις 2 Μαΐου 1951. Η βρετανική κυβέρνηση, δήλωσε, δεν είχε καμία πρόθεση να συζητήσει ελληνικές προτάσεις και απέκλειε οποιαδήποτε αλλαγή στο καθεστώς της Κύπρου για το προβλεπτό μέλλον.

Η στάση της δεύτερης κυβέρνησης των Εργατικών στο Κυπριακό, μεταξύ 1950 και 1951, μπορεί να συνοψιστεί ως εξής: Οι διπλωμάτες ήταν διατεθειμένοι να διερευνήσουν εναλλακτικές προσεγγίσεις το Υπουργείο Αποικιών ποτέ δεν αμφέβαλλε για την ανάγκη να διατηρηθεί πλήρης κυριαρχία ο κυβερνήτης της Κύπρου ζητούσε εξουσιοδότηση για μέτρα καταστολής εναντίον των κομμουνιστών αλλά και όσων προπαγάνδιζαν την ένωση η ηγεσία του στρατεύματος θεωρούσε τη διατήρηση πλήρους κυριαρχίας απαραίτητη για στρατηγικούς λόγους. Το αποτέλεσμα ήταν μια στάση αδράνειας η οποία επισήμως συνοψιζόταν στη φράση «το ζήτημα είναι κλειστό».

Την ίδια περίοδο, στις εκτιμήσεις των βρετανών αρμοδίων άρχισαν να βαρύνουν, για διαφορετικούς λόγους, δύο κράτη που έμελλε να διαδραματίσουν καίριο ρόλο στην εξέλιξη του Κυπριακού: η Τουρκία και οι Ηνωμένες Πολιτείες. Στην Ελλάδα και στην Κύπρο είναι ευρύτατα δεδομένη η εντύπωση ότι η τουρκική ανάμιξη υπήρξε προϊόν βρετανικής υποκίνησης. Αυτό δεν ευσταθεί. Η διάσταση συμφερόντων στο ζήτημα ήδη υφίστατο τόσο μεταξύ Αθήνας και Άγκυρας όσο και μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Το ερώτημα είναι πότε το Λονδίνο αποφάσισε να την εκμεταλλευτεί και γιατί; Οι λόγοι ήταν η αναβάθμιση της στρατηγικής σημασίας της Τουρκίας, η ανάγκη συνεργασίας της τουρκοκυπριακής μειονότητας με την αποικιακή διοίκηση, η αντιστάθμιση των ελληνικών πιέσεων, αλλά και η ανάγκη να πειστεί η Ουάσιγκτον για το άκαρπο και επιβλαβές της ελληνικής διεκδίκησης.

Ως προς τις Ηνωμένες Πολιτείες, η χρησιμότητά τους προέκυπτε από τη στιγμή που είχαν διαδεχθεί τη Βρετανία σε ρόλο «προστάτιδας δύναμης» της καθημαγμένης από τον πόλεμο Ελλάδας. Συζητώντας την ανάγκη να ασκηθεί αποτελεσματική πίεση στην Αθήνα, ο Norton παρατηρούσε: «Κανένας άλλος παράγοντας δεν πρόκειται να επιδράσει τόσο πολύ όσο η γνώση ότι η κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών αντιτίθεται στην έγερση του ζητήματος στις παρούσες περιστάσεις». Ωστόσο, οι Βρετανοί ουδέποτε κατόρθωσαν να επιτύχουν στη βασική επιδίωξή τους, δηλαδή, να εκμαιεύσουν μια δημόσια δήλωση ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες είναι αντίθετες στην έγερση του Κυπριακού στα Ηνωμένα Έθνη. Οι Αμερικανοί δέχονταν να αποθαρρύνουν διακριτικά τις ελληνικές προθέσεις αλλά δεν επιθυμούσαν να δεσμευτούν δημόσια υπέρ ή κατά οιοδήποτε, ενώ διαφωνούσαν με τη βρετανική θέση πως το ζήτημα ήταν κλειστό.

Η στάση της κυβέρνησης των Συντηρητικών

Η επιστροφή του Συντηρητικού Κόμματος στην εξουσία, τον Οκτώβριο του 1951, δεν επέφερε ουσιώδη μεταβολή στη βρετανική στάση στο Κυπριακό. Αν μη τι άλλο, θα ανέμενε κανείς εμμονή στη γραμμή ότι το ζήτημα παρέμενε «κλειστό». Γενικότερα στο πεδίο της αποικιακής πολιτικής, παρά τη ρητορεία για μακροήμερευση της Αυτοκρατορίας, το ζητούμενο δεν ήταν, ασχέτως του ποιο κόμμα κυβερνούσε στο Λονδίνο, εάν οι λαοί υπό βρετανική κηδεμονία θα οδηγούνταν στην αυτο-

κυβέρνηση και την ανεξαρτησία (κατά προτίμηση εντός της Κοινοπολιτείας), αλλά ποια θα ήταν η έκταση και ο ρυθμός της αλλαγής. Βέβαια, κάθε κυβέρνηση είχε να αντιμετωπίσει αντίρροπες εσωτερικές πιέσεις, αφενός από την αριστερά πτέρυγα των Εργατικών, τους λεγόμενους ‘Bevanites’, και, αφετέρου, από το «αποικιακό λόμπι» ή «ομάδα του Σουέζ», όπως ονομάστηκαν. Στις συνθήκες αυτές, ο νέος υπουργός Αποικιών Oliver Lyttelton απέκλεισε τόσο την καταστολή όσο και τις μεταρρυθμίσεις στην Κύπρο, επιλέγοντας πολιτική ακινησίας.

Στο μεταξύ, οι εξελίξεις στη Μέση Ανατολή υπονόμευαν τα ερείσματα της Βρετανίας και άλλαζαν τα δεδομένα για το Κυπριακό. Η αποτυχία των σχεδίων του Λονδίνου για ένα αμυντικό σύμφωνο υπό την αιγίδα του στη Μέση Ανατολή, η καταγγελία της συνθήκης συμμαχίας του 1936 από την Αίγυπτο, η ανατροπή του βασιλιά Φαρούκ και η επικείμενη αποχώρηση των βρετανικών δυνάμεων από τη βάση του Σουέζ, όλα αυτά μοιραία αναβάθμισαν τη σημασία της μεγαλονήσου για τα βρετανικά στρατηγικά συμφέροντα. Το Δεκέμβριο του 1952, εγκρίθηκε η μεταφορά του Αρχηγείου Μέσης Ανατολής στην Κύπρο. Με την αφορμή αυτή, ο υπουργός Εξωτερικών Anthony Eden παρατήρησε ότι η εξέλιξη αυτή θα ήταν ευπρόσδεκτη από την Τουρκία και θα «χρησίμευε να πείσει τους Έλληνες» ότι οι Βρετανοί βρίσκονταν στην Κύπρο για να μείνουν.

Το ίδιο διάστημα, και σε αντίθεση με τις εκτιμήσεις για την Τουρκία, έφθινε το βρετανικό ενδιαφέρον για την Ελλάδα. Στην προτροπή του νέου πρεσβευτή στην Αθήνα και προσωπικού φίλου του Eden, Sir Charles Peake, να πραγματοποιηθούν επενδύσεις προκειμένου να ενισχυθεί η βρετανική επιρροή στην Ελλάδα, ο Eden σημείωνε κοφτά: ‘We have no money for Greece’. Την άνοιξη του 1953, αναβλήθηκε προγραμματισμένη επίσκεψή του στην Αθήνα, ενώ το γνωστό επεισόδιο μεταξύ του ίδιου και του πρωθυπουργού Αλέξανδρου Παπάγου με αφορμή το Κυπριακό, τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, επιδείνωσε το κλίμα στις σχέσεις των δύο κυβερνήσεων. Το Λονδίνο έμενε αμετακίνητο στην άποψη ότι αν δεχόταν να συζητήσει το μέλλον της Κύπρου με την Ελλάδα, τότε θα άνοιγε ο δρόμος για περαιτέρω παραχωρήσεις σε άλλα σημεία της Αυτοκρατορίας.

Δια παν ενδεχόμενο, το Foreign Office επισκόπησε τη βρετανική στάση. Σε έκθεση του Νοεμβρίου 1953, εκτιμούσε ότι οι αξιώσεις τόσο της Ελ-

λάδας όσο και της Τουρκίας ήταν εξίσου δυνατό να υποστηριχθούν με επιχειρήματα (arguable). Για «λόγους σκοπιμότητας» η Κύπρος δεν έπρεπε να δοθεί σε καμιά από τις δύο. Ως επιλογές πρόβαλλαν: Πρώτον, μια δημόσια επιβεβαίωση της πρόθεσης να διατηρηθεί η βρετανική κυριαρχία και, δεύτερον, η θέσπιση ενός βαθμού αυτοκυβέρνησης που πιθανό να οδηγούσε σε ανεξαρτησία εντός της Κοινοπολιτείας. Πλάι στην πρόταση αυτή ο Eden σημείωσε 'No'. Τέλος, οι υπηρεσιακοί παράγοντες του υπουργείου του συνέστησαν να εξασφαλιστεί η αμερικανική υποστήριξη, ιδίως ενόψει της πιθανής ελληνικής προσφυγής στα Ηνωμένα Έθνη.

Για ένα διάστημα, η βρετανική πλευρά σιώπησε στο θέμα, προτιμώντας να μείνει το Κυπριακό στο περιθώριο, τουλάχιστον όσο η ελληνική κυβέρνηση δεν εκδήλωνε σαφώς τις προθέσεις της. Ακολούθησαν η ματαίωση της επίσκεψης του Παπάγου στο Λονδίνο και η απάντηση Eden σε κοινοβουλευτική ερώτηση στις 15 Μαρτίου 1954, ότι «δεν συμφωνεί να συζητήσει το καθεστώς της Κύπρου», γεγονός που τερμάτισε το moratorium στις δημόσιες δηλώσεις που είχε ισχύσει από το 1952. Μεταξύ 26 Ιανουαρίου και 23 Ιουλίου 1954, το Κυπριακό θα ερχόταν για συζήτηση στο βρετανικό Κοινοβούλιο τουλάχιστον οκτώ φορές.

Καθώς η κυβέρνηση Παπάγου εκδήλωσε την πρόθεσή της να προσφύγει στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, εφόσον το Λονδίνο εξακολουθούσε να αρνείται να συζητήσει το Κυπριακό με την Αθήνα, η βρετανική διπλωματία προσανατολίστηκε στην αναζήτηση ξένων ερεισμάτων. Ιδιαίτερο εκνευρισμό προκαλούσε η αμερικανική χαλαρότητα (flabbiness). Η Ουάσιγκτον χρειάστηκε έξι μήνες για να απαντήσει σε μνημόνιο με τις βρετανικές θέσεις που επιδόθηκε τον Ιανουάριο του 1954, ενώ, παράλληλα, πίεζε το Λονδίνο να προβεί σε κάποια χειρονομία καλής θέλησης προς την ελληνική πλευρά. Προκειμένου να εκμαιεύσουν την αμερικανική υποστήριξη, οι Βρετανοί απευθύνθηκαν στην Άγκυρα, η οποία, όμως, είχε τους δικούς της λόγους να καθυστερεί την αντίδρασή της, καθώς εκκρεμούσε η σύναψη στρατιωτικής συμμαχίας με την Ελλάδα και τη Γιουγκοσλαβία. Η υπογραφή του λεγόμενου Βαλκανικού Συμφώνου, τον Ιούλιο του 1954, θα έλυνε τα χέρια της τουρκικής διπλωματίας στο Κυπριακό.

Επανελλημμένα εξετάστηκε η βρετανική τακτική απέναντι στο ορατό, πλέον, ενδεχόμενο της ελληνικής προσφυγής. Δευτερεύουσα βαρύτητα δόθηκε στα νομικά επιχειρήματα (ζήτημα αναρμοδιότητας, ερμηνεία άρθρου 2 παρ. 7 του Χάρτη, δήλωση

ότι η βρετανική αντιπροσωπία θα αποχωρούσε από ενδεχόμενη συζήτηση, ερμηνεία της αυτοδιάθεσης ως πολιτικής αρχής που ήταν δυνατό να παραμεριστεί χάριν της ειρήνης). Το βάρος έπεσε στην εξασφάλιση διπλωματικών ερεισμάτων. Έτσι, κρίθηκε απαραίτητο συμπλήρωμα της τακτικής στα Ηνωμένα Έθνη μια νέα συνταγματική «προσφορά», κυρίως ως μέσο για να κερδηθεί η συμπάθεια των Αμερικανών.

Καθώς πλησίαζε η ώρα των Ηνωμένων Εθνών, πύκνωσαν οι φωνές μεταξύ βρετανών αξιωματούχων για μια έγκαιρη χειρονομία καλής θέλησης προς την Ελλάδα, ακόμη και για διαβεβαίωση, κατ' ιδίαν, ότι η βρετανική κυβέρνηση είχε την πρόθεση να αναγνωρίσει εντέλει (eventually) το δικαίωμα των Κυπρίων στην αυτοδιάθεση. Οι ιδέες αυτές εξακολουθούσαν να προκαλούν έντονες αντιδράσεις. Ο Geoffrey Harrison, επικεφαλής Southern Department, αναρωτήθηκε: Δεν ίσχυε το αξίωμα ότι «στην Κύπρο όπως και στη Μάλτα, το Γιβραλτάρ και το Άντεν δεν πρόκειται ποτέ να δοθεί το δικαίωμα της πλήρους απόσχισης;» Στο ίδιο μήκος κύματος, ο πρεσβευτής στην Άγκυρα Sir James Bowker προειδοποίησε για αρνητικές επιπτώσεις σε κτήσεις όπως το Γιβραλτάρ και η Μάλτα, αν το Λονδίνο δεχόταν να συζητήσει το μέλλον της Κύπρου.

Στα μέσα Ιουνίου, το Colonial Office υπέβαλε τις ακόλουθες εναλλακτικές επιλογές: Είτε να αναγνωριστεί εντέλει (ultimately) το δικαίωμα των Κυπρίων στην αυτοδιάθεση, είτε να διακηρυχθεί ως δεδομένη η επ' αόριστον διατήρηση της βρετανικής κυριαρχίας, πρωταρχικά για στρατηγικούς λόγους. Ωστόσο, ο διάδοχος του Harrison στο Southern Department, W. Hilary Young, αμφισβήτησε τη δεύτερη πρόταση. Έτσι κρίθηκε αναγκαίο να συντονιστούν οι θέσεις των «συναρμόδιων» υπουργείων. Σε συνάντηση αξιωματούχων από το Foreign και το Colonial Office, που έγινε στις 29 Ιουνίου, αναγνωρίστηκε το προβάδισμα του δεύτερου, που ανέλαβε να συντάξει σχέδιο απόφασης του Υπουργικού Συμβουλίου. Το σχέδιο αυτό ανέφερε: Πρώτον, στρατηγικοί λόγοι, όπως είχαν διατυπωθεί από το Γενικό Επιτελείο το 1950, υπαγόρευαν τη διατήρηση πλήρους κυριαρχίας για το προβλεπτό μέλλον· δεύτερον, δεν έπρεπε να γίνει καμιά αναφορά σε εντέλει (ultimate) άσκηση της αυτοδιάθεσης, γιατί αυτό θα ερμηνευόταν ως ένδειξη αδυναμίας· τρίτον, θα έπρεπε να «επιβληθεί το νωρίτερο δυνατό» σύνταγμα λιγότερο φιλελεύθερο από εκείνο του 1948· τέταρτον, ο κυβερνήτης της Κύπρου μπορούσε να λάβει όλα τα αναγκαία μέτρα για την επιβολή του νόμου. Ως προς την τακτική στα Ηνωμένα Έθνη, η εγγραφή της ελληνικής προσφυγής θα απεκρούετο ως ανάμιξη σε ζήτημα εσωτερικής αρμοδιότητας σε περίπτωση εγγραφής ή συζήτησης, η βρετανική αντιπροσωπία θα απειλούσε με αποχώρηση. Ως προς την αναμενόμενη επιδείνωση των ελληνοβρετανικών σχέσεων, προτεινόταν ένας συνδυασμός «σταθερότητας με αβρότητα». Τέλος, δεν θα έπρεπε να στηριχτούν πολλές ελπίδες στις Ηνωμένες Πολιτείες και ο στόχος θα ήταν να

πειστούν να μη ψηφίσουν υπέρ της Ελλάδας. Το σχέδιο υποβλήθηκε στο υπουργικό συμβούλιο στις 24 Ιουλίου. Όπως παραδέχτηκε ο ίδιος ο πρωθυπουργός Winston Churchill μερικές εβδομάδες αργότερα, το κείμενο «γλίστρησε στο τέλος της εργασιακής μέρας χωρίς λεπτομερή εξέταση».

Τέσσερις μέρες αργότερα, ακολούθησε η περιβόητη δήλωση του Henry Hopkinson στη Βουλή των Κοινοτήτων. Η σχετική συζήτηση αποκάλυψε πολλές από τις αντιλήψεις που διαμόρφωναν τη βρετανική στάση στο Κυπριακό: η έννοια της «στρατηγικής αποικίας», η σημασία του τουρκικού παράγοντα, αντιστρόφως ανάλογη με την υποτίμηση της Ελλάδας, η ενίσχυση του στρατηγικού επιχειρήματος από την ορατή ήδη εκκένωση του Σουέζ.

Μετά το 'Never'

Η δήλωση Hopkinson, ότι ορισμένα αποικιακά εδάφη δεν αναμενόταν «ποτέ» να καταστούν ανεξάρτητα, προκάλεσε έντονες αντιδράσεις από τις τάξεις της αντιπολίτευσης. Σε υπηρεσιακό επίπεδο, κριτική ασκήθηκε στη χρήση της λέξης 'never' από αξιωματούχους του Colonial και του Foreign Office, που έκαναν λόγο για πλημμελή προετοιμασία, ολίσθημα ή παραδρομή. Το ενδιαφέρον απέσπασε η πρόταση του Εργατικού βουλευτή Woodrow Wyatt να εγκαθιδρυθεί «ένα είδος Χονγκ Κονγκ» στην Κύπρο, ιδέα που επιδοκίμασε, εμπιστευτικά βέβαια, ο μόνιμος υφυπουργός Εξωτερικών Sir Ivone Kirkpatrick. Τόσο αυτός όσο και ο βοηθός υφυπουργός Εξωτερικών Frank Roberts ανοιχτά αμφισβήτησαν την αξία του στρατηγικού επιχειρήματος. Ωστόσο, η πολιτική ηγεσία του Foreign Office έμεινε ασυγκίνητη και περιορίστηκε να ζητήσει αυστηρότερα μέτρα στην Κύπρο, μια νέα εκτίμηση της στρατηγικής σημασίας του νησιού από το Γενικό Επιτελείο και μια εκστρατεία δημοσίων σχέσεων προκειμένου να βελτιωθεί η εικόνα της βρετανικής αποικιακής διακυβέρνησης στο εσωτερικό και, κυρίως, στο εξωτερικό.

Η εκτίμηση των στρατιωτικών για τη στρατηγική σημασία της Κύπρου, η τρίτη κατά σειρά μετά τις αντίστοιχες του 1945 και του 1950, υποβλήθηκε τον Σεπτέμβριο του 1954. Είχαν μεσολαβήσει η αποτυχία της προσπάθειας να παραταθεί η βρετανική παρουσία στην Αίγυπτο και τη ζώνη του Σουέζ, καθώς και η σύναψη της συμφωνίας Τουρκίας-Πακιστάν, τον Απρίλιο του 1954, πρώτο βήμα για το μελλοντικό σύμφωνο της Βαγδάτης που θα αποτελούσε το στήριγμα των βρετανικών βλέψεων στη Μέση Ανατολή. Οι επιτελείς επανέλαβαν τη ζωτική σημασία της περιοχής αυτής και την ιδιαίτερη αποστολή της Βρετανίας, την

οποία συνέθεταν μακροχρόνια οικονομικά συμφέροντα, συμβατικές υποχρεώσεις και η ανάγκη να διασφαλιστούν οι θαλάσσιες και εναέριες επικοινωνίες της Κοινοπολιτείας. Η εκπλήρωση της αποστολής αυτής, υποστήριξαν, δεν επέτρεπε την παραχώρηση της Κύπρου στην Ελλάδα. Βέβαια, και οι δύο χώρες ανήκαν στο NATO και θα εμφανίζονταν αλληλέγγυες σε περίπτωση παγκόσμιας σύρραξης. Ωστόσο, τα συμφέροντά τους μπορεί να μη συνέπιπταν σε μια περιφερειακή κρίση. Ως προς τον στρατηγικό ρόλο της Κύπρου, οι επιτελείς τον αντιλαμβάνονταν όχι τόσο στο πλαίσιο μιας γενικότερης συμμαχικής στρατηγικής, αλλά από καθαρά βρετανική σκοπιά, στο πλαίσιο του σχεδιασμού για μια όλο και πιο ασταθή, εθνικιστική και αντιβρετανική Μέση Ανατολή. Παρά το γεγονός ότι η μεγαλόνησος δεν προσφερόταν για να υποκαταστήσει τη ζώνη του Σουέζ, αποτελούσε τη μόνη σίγουρη βάση από όπου η Βρετανία θα μπορούσε να ασκήσει την επιρροή της και να αντιμετωπίσει αφηνίδιες καταστάσεις έκτακτης ανάγκης. Οι επιτελείς υπενθύμιζαν και πάλι το προηγούμενο της Αιγύπτου προκειμένου να τονίσουν την αντίθεσή τους στην απεμπόληση των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Βρετανίας με αντάλλαγμα στρατιωτικές διευκολύνσεις βασισμένες σε συνθήκη. Πέραν αυτού, η παραχώρηση του «μόνου βρετανικού εδάφους που απέμενε» αμέσως μετά την απόφαση για την εκκένωση του Σουέζ θα έπληττε ακόμα περισσότερο το κύρος και την αξιοπιστία της Βρετανίας σε ολόκληρη την περιοχή. Αξίζει να σημειωθεί ότι ένα μήνα μετά την εισήγηση αυτή, υπογράφηκε η αγγλοαιγυπτιακή συμφωνία που τερμάτιζε οριστικά τη βρετανική στρατιωτική παρουσία στη χώρα του Νείλου. Αμέσως μετά, αποφασίστηκε η μόνιμη εγκατάσταση δύναμης 9-10.000 ανδρών στην Κύπρο. Είχαν ήδη ξεκινήσει οι εργασίες για τις βάσεις σε Επισκοπή και Δεκέλεια, καθώς και για το αεροδρόμιο στο Ακρωτήριο.

Ακολούθησε η ελληνοβρετανική διπλωματική αναμέτρηση στα Ηνωμένα Έθνη. Ενόψει της μάχης για την εγγραφή της ελληνικής προσφυγής, επικράτησε η άποψη του Foreign Office για ευέλικτη τακτική, χωρίς απειλές διακοπής της συνεργασίας με τον Οργανισμό σε αποικιακά ζητήματα εκτός από το επιχείρημα της εσωτερικής αρμοδιότητας, έγινε αναφορά σε λόγους σκοπιμότητας, όπως ο κίνδυνος να δημιουργηθεί επικίνδυνο προηγούμενο για τη σταθερότητα των συνόρων – τα Ηνωμένα Έθνη θα έπαιζαν με τη φωτιά αν άνοιγαν τη συζήτηση για το Κυπριακό, προειδοποίησε ο βρετανός αντιπρόσωπος. Προβλήθηκαν, επίσης, στρατηγικοί λόγοι και οι τουρκικές αντιδράσεις. Στο πλαίσιο αυτό, εντάθηκε η διπλωματική συνεργασία με την Τουρκία. Αντίθετα, απογοήτευση προκάλεσε στο Λονδίνο η απόφαση των Ηνω-

μένων Πολιτειών να απόσχουν από την ψηφοφορία για την εγγραφή του ελληνικού αιτήματος, για λόγους αρχής. Ως δεύτερη γραμμή άμυνας μετά την εγγραφή της προσφυγής στην ημερήσια διάταξη εξετάστηκαν τα ακόλουθα ενδεχόμενα:

- (α) να μην υιοθετηθεί κανένα ψήφισμα,
- (β) να ηττηθεί το ελληνικό σχέδιο,
- (γ) να αποχωρήσει η βρετανική αντιπροσωπεία,
- (δ) να υιοθετηθεί διαδικαστική φόρμουλα «να μη συζητηθεί» η προσφυγή. Τελικά, δόθηκε ευρεία διακριτική ευχέρεια στον βρετανό εκπρόσωπο και ξεκίνησε η ενορχήστρωση της τέταρτης επιλογής, αυτή τη φορά σε συνεννόηση με τους Αμερικανούς.

Παρέχοντας διπλωματική υποστήριξη οι Αμερικανοί επέμεναν στην ανάγκη μιας βρετανικής χειρονομίας καλής θέλησης. Παρά την άδοξη κατάληξη της πρώτης ελληνικής προσφυγής, κέρδιζε έδαφος η εκτίμηση ότι αν οι Βρετανοί εξακολουθούσαν να επιμένουν να κρατούν την Κύπρο επ' αόριστον χωρίς να αναγνωρίζουν το δικαίωμα των κατοίκων της μεγαλονήσου να αποφασίσουν ελεύθερα για το δικό τους μέλλον, σύντομα θα έχαναν το παιχνίδι. Έτσι, στις αρχές Οκτωβρίου 1954, το Southern Department εξέτασε τις ακόλουθες εναλλακτικές επιλογές που, πάντως, δεν έθιγαν το ζήτημα της αυτοδιάθεσης: Πρώτον, τη μετατροπή της Κύπρου σε «βρετανικό» νησί και του λαού της σε «πρόθυμα μέλη της Κοινοπολιτείας» μέσω ενός «συνετού μίγματος αυστηρότητας και φιλελεύθερου συνταγματικού καθεστώτος» (αυτό θα σήμαινε ενίσχυση των κατασταλτικών μέτρων, στενότερο έλεγχο του εκπαιδευτικού συστήματος, ίδρυση πανεπιστημίου και γενναίο πρόγραμμα επενδύσεων). Η επιλογή αυτή προσέκρουε στην απόρριψη της συνταγματικής φόρμουλας από τους Ελληνοκυπρίους και από την Τουρκοκυπριακή μειονότητα, αλλά και στην έλλειψη πόρων για επενδύσεις. Η δεύτερη επιλογή περιλάμβανε τη μερική αναγνώριση των εθνικών και πολιτισμικών δεσμών με Ελλάδα και Τουρκία (διπλή ιθαγένεια, διευρυμένη πολιτιστική συμφωνία, σύσφιξη εμπορικών σχέσεων, νέο ραδιοφωνικό σταθμό), καθώς και (όπως είχε ήδη προτείνει ο Economist) τον διορισμό Έλληνα και Τούρκου «πρόσεδρου υπουργού» (Minister Resident).

Εκδηλώθηκε τότε διάσταση απόψεων μεταξύ του κυβερνήτη Sir Robert Armitage και του Colonial Office, αφενός, και του Southern Department, αφετέρου. Ενοχλημένος ο Churchill απηύθυνε έκκληση για διυπηρεσιακή χάραξη «μιας σταθερής και ρεαλιστικής πολιτικής για το μέλλον». Από την Αθήνα, η βρετανική πρεσβεία αναζητούσε μια φόρμουλα διεξόδου χωρίς να δοθεί η εντύπωση της υποχώρησης μπροστά στην άσκηση πιέσεων. Συνιστούσε, λοιπόν, ένα συνδυασμό «καρότου και μαστιγίου» που υπερακόντιζε τις προτάσεις του Southern Depart-

ment, καθώς η επίδειξη πυγμής στη δεδομένη συγκυρία θα συνοδευόταν από την αναγνώριση εντέλει της αυτοδιάθεσης. Στο Λονδίνο, ο υφυπουργός Εξωτερικών Anthony Nutting παραδέχτηκε ότι η αναγνώριση της αυτοδιάθεσης σε ένα απροσδιόριστο, μακρινό μέλλον παρυσίαζε σημαντικά πλεονεκτήματα: Θα διευκόλυνε την αμέριστη αμερικανική υποστήριξη, θα συνιστούσε δικαιολογία για να αποφευχθεί δεύτερη ελληνική προσφυγή και θα καθιστούσε μια νέα συνταγματική πρόταση πιο ελκυστική. Στο τελευταίο αυτό σημείο επέμενε ιδιαίτερα ο Armitage που βρέθηκε στο Λονδίνο για διαβουλεύσεις.

Η διαμόρφωση του τελικού σχεδίου ανατέθηκε στο Colonial Office. Προέβλεπε έμμεση και υπό όρους αναγνώριση της αρχής της αυτοδιάθεσης με διπλή άρνηση: Αν και μια αλλαγή στο καθεστώς της Κύπρου δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί «επί του παρόντος», η κυβέρνηση της Αυτής Μεγαλειότητας δεν βλέπει «κανένα λόγο, όταν η διεθνής κατάσταση το επιτρέψει και όταν ένα σύστημα εσωτερικής αυτοκυβέρνησης θα έχει αναπτυχθεί πλήρως και θα έχει λειτουργήσει επιτυχώς, να μη φθάσει σε συμφωνία με τους Κυπρίους για το ζήτημα αυτό». Κατά το νέο σχέδιο Συντάγματος, η άμυνα, η εξωτερική πολιτική και η εσωτερική ασφάλεια θα έμεναν στα χέρια του Κυβερνήτη, το κοινοβούλιο θα απάρτιζαν αιρετά και διορισμένα μέλη, τα πρώτα ελαφρώς περισσότερα, ώστε οι εκλεγμένοι εκπρόσωποι των Ελληνοκυπρίων να μειοψηφούν πάντα.

Επιφυλακτικός εξ αρχής, ο Eden ζήτησε να ισχύσει πλειοψηφία δύο τρίτων για αποφάσεις που αφορούσαν στο ζήτημα της κυριαρχίας. Δεν έκρυψε ότι εννοούσε την αποδοχή της εντέλει (ultimate) αυτοδιάθεσης μόνον ως τακτικό ελιγμό προκειμένου να κερδηθούν υποστήριξη στα Ηνωμένα Έθνη και πίστωση χρόνου για τη βρετανική κυριαρχία στην Κύπρο. Επέμεινε, επίσης, να μη προΐδεαστούν οι Έλληνες, ώστε να μην ερμηνεύσουν τη βρετανική χειρονομία ως ένδειξη αδυναμίας αντίθετα, ζήτησε να ενημερωθούν οι Τούρκοι και να τους δοθεί η διαβεβαίωση ότι οι Βρετανοί δεν είχαν καμιά πρόθεση να παραδώσουν την Κύπρο στην Ελλάδα.

Η επιμονή του Eden να ενημερωθούν πρώτα οι Τούρκοι και η διακοπή των εργασιών του κοινοβουλίου για το Πάσχα προκάλεσαν αναβολή. Το σχέδιο δεν είχε ακόμα κατατεθεί στο υπουργικό συμβούλιο, όταν, στις 5 Απριλίου, ο Eden διαδέχτηκε τον Churchill και την ίδια μέρα η Βρετανία έγινε μέλος του Συμφώνου της Βαγδάτης. Πέντε μέρες νωρίτερα, είχε εκδηλωθεί η ένοπλη δράση της Εθνικής Οργάνωσης Κυπρίων Αγωνιστών. Ενημερώνοντας τη βρετανική πρεσβεία στην Ουάσιγκτον για την κυοφορούμενη συνταγματική πρόταση, το πρωί της

1ης Απριλίου 1955, αξιωματούχος του Foreign Office πληροφορήθηκε τα νέα από την Κύπρο. Πρόσθεσε τότε το ακόλουθο υστερόγραφο: Ο χρόνος παρουσίασης της νέας συνταγματικής πρότασης «κατά πάσα πιθανότητα θα επηρεαστεί από αυτή την έκρηξη βίας». Πράγματι, η κυβέρνηση Eden επέλεξε να μην την παρουσιάσει, για να μη φανεί ότι ενδίδει στη βία. Εντέλει, το σχέδιο που συνδύαζε την αποκατάσταση συνταγματικού βίου με την έμμεση αναγνώριση του δικαιώματος στην αυτοδιάθεση θα έμενε στο συρτάρι για έξι και πλέον μήνες. Ανασύρθηκε τον Οκτώβριο του 1955, στις συνομιλίες του επόμενου κυβερνήτη με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Στο μεταξύ, η Τουρκία είχε αναγνωριστεί ως ενδιαφερόμενο μέρος στο Κυπριακό, το διπλωματικό φάσκο της Τριμερούς Διάσκεψης στο Λονδίνο είχε συντελεστεί και η αρχή του τέλους για τον ελληνισμό της Κωνσταντινούπολης είχε σημαίνει.

Αποτίμηση

Το γεγονός ότι το Κυπριακό διαπερνούσε τα πεδία της εξωτερικής, της αμυντικής και της αποικιακής πολιτικής από μόνο του περιέπλεκε τη διαμόρφωση της βρετανικής πολιτικής. Ενώ τα στελέχη των υπουργείων Αποικιών και Άμυνας δίσταζαν να εξετάσουν νέες ιδέες και γενικά έμεναν προσκολλημένα στην ίδια δοκιμασμένη συνταγή, οι διπλωμάτες δεν φοβόντουσαν να διερευνήσουν νέες προσεγγίσεις που έφταναν ως την αναθεώρηση παγιωμένων αντιλήψεων. Σε επίπεδο υπουργικού συμβουλίου, το Κυπριακό αποτελούσε ζήτημα σχετικά χαμηλής προτεραιότητας και επικρατούσε η αίσθηση ότι «θα τα βολέψουν όπως-όπως» (muddling through). Εντέλει, για την πορεία της κυπριακής πολιτικής, ιδίως μετά το 1947, δεν ευθύνεται τόσο ο ανταγωνισμός ανάμεσα σε διαφορετικές, «συναρμώδιες» υπηρεσίες. Περισσότερο, η ευθύνη ανήκει στην πολιτική ηγεσία, Εργατικών και Συντηρητικών, οι οποίοι φάνηκαν εξίσου ασυγκίνητοι απέναντι σε φρέσκιες ιδέες που θα διευκόλυναν ωφέλιμες προσαρμογές πολιτικής. Αντίθετα, προσηλώθηκαν στην πεπατημένη και διολίσθησαν σε μια άκαμπτη και στείρα εμμονή στη διατήρηση της κυριαρχίας στην Κύπρο όσο καιρό αυτή κρινόταν αναγκαία για τα βρετανικά συμφέροντα στη Μέση Ανατολή. Σύμφωνα με ένα εύστοχο σχόλιο, η πολιτική που προέκυψε «δεν πέτυχε ούτε να τρομάξει ούτε να δελεάσει, αλλά προσέβαλε, εξερέθισε, επιτάχυνε τη διαδικασία επιδείνωσης της σύγκρουσης».